

Over het eerste voorkomen in België van de Ruigpootbuizerd (*Buteo lagopus*), de Taigarietgans (*Anser fabalis fabalis*) en de Toendrarietgans (*A. serrirostris rossicus*).

Jacques Van Impe

Deze bijdrage vraagt om een beoordeling van het BRBC.

Het Belgian Rarity Bird Committee (BRBC) publiceerde een lijst van vogelsoorten die volgens het jaar van hun eerste vaststelling, nieuw zijn voor de Belgische avifauna (BRBC 2021). Deze lijst behandelt alleen nieuwe soorten vanaf het jaar 1950.

Bij de lectuur van deze lijst valt op dat sommige vogelsoorten zoals de Ruigpootbuizerd en de Taigarietgans opvallend laatijdig voor het eerst in ons land werden vastgesteld: de eerste Ruigpootbuizerd in 1966 (op 30 oktober) en de eerste Taigarietgans in 1987 (op 30 januari). Bij een nazicht van de Belgische ornithologische literatuur blijkt dat meerdere soorten vermeld in deze lijst ook heel wat vroeger voor de eerste keer ons land bezochten. Beschouwen we de periode 1900-1949 vallen onder meer volgende soorten op die in deze periode of nog vroeger zijn vastgesteld: Sneeuwvangans (*Anser caerulescens*), Steppenhoen (*Syrhaptes paradoxus*), Grote trap (*Otis tarda*), Zwarte ibis (*Plegadis falcinellus*), Dwergarend (*Hieraeetus pennatus*), Zeearend (*Haliaeetus albicilla*), Scharrelaar (*Coracias garrulus*), Roodkopkluwier (*Lanius senator*) en andere.

In het volgende onderzoek is getracht het jaar van de vroegste vaststelling in ons land te achterhalen van drie vogelsoorten: de Ruigpootbuizerd, de Taigarietgans en de Toendrarietgans.

Hierbij werden de bronnen aangehaald die afkomstig zijn van vroegere uitmuntende ornithologen, die allen een plaats kregen in de geschiedenis van de Belgische ornithologie (Belis 2022). Meestal werden de oorspronkelijk teksten ongewijzigd herhaald.

RUIGPOOTBUIZERD *BUTEO LAGOPUS*. Vroegste voorkomen in België volgens meerdere auteurs

van Havre (1928) (p. 232) “Rare visiteur d’hiver, d’octobre à mars, certaines années en petit nombre (1922, 1926), s’observe principalement dans le Nord-Est et l’Est du pays”(p.71) Un passage plus important qu’ordinaire eut lieu en automne 1938.(Gerfaut 1939: 165)”.

Dupond & Maus (1950) (p. 71): ”Un passage plus important qu’ordinaire eut lieu en automne 1938” (Gerfaut 1939: 65).

de Contreras .(1907). (p. 42) *Archibuteo lagopus* (Brünn.): “En Belgique, de passage accidentel (mais *Buteo buteo* est chez nous sédentaire et abondante”).

Dubois A. (1887) (Vol 1: pp. 30-34). *Archibuteo lagopus*: “Cet oiseau est assez rare en Belgique, mais nous visite presque chaque hiver; il arrive en novembre et nous quitte après les gelées. Si l’hiver est trop rigoureux, il ne fait que passer dans notre pays, sans s’arrêter longtemps”.

Dubois Ch. F. (1854) (Vol 1.) Geen vermelding.

de Sélys-Longchamps (1842) (p. 54) “Il arrive en Belgique en novembre ; y séjourne une partie de l’hiver. Assez rare. Chasse dans les campagnes découvertes”.

Degland C.D & Gerbe Z. (1867) (p. 60). Status in Noord-Franrijk *Archibuteo Lagopus Brehm ex Brünn.* “Elle est de passage irrégulier dans le nord et le midi de la France”..... Cette espèce a les moeurs, les habitudes et le régime de la Buse vulgaire; seulement, elle paraît préférer les lieux découverts. Elle émigre durant le mois d’octobre”.

Degland C-D.(1831) (p. 10).Status in Noord-Frankrijk. “De passage non régulier dans le département du Nord, ou l’on en prend quelques fois au filet dans le courant d’octobre. Elle varie beaucoup.... ”.

Besluit

Vroegste vaststellingen van de Ruigpootbuizerd in België

Naast de Buizerd (*Buteo buteo*) werd de Ruigpootbuizerd in het verleden door alle geraadpleegde auteurs unaniem vermeld als een doortrekker/overwinteraar. Deze soort is in ons land vastgesteld vóór 1842 en in Noord-Frankrijk zelfs vroeger dan 1831.

TAIGARIETGANS en TOEDRARIETGANS. Vroegste voorkomen in België volgens meerdere auteurs

VOORAFGAANDE OMERKING :

Anser arvensis en *Anser sylvestris* zijn vroegere benamingen van de huidige *A. fabalis fabalis* (Latham 1787)

Anser segetum is een vroegere benaming van de huidige *Anser serrirostris rossicus* Buturlin 1934 (in bepaalde landen *A. fabalis rossicus*)

van Havre (1928) (p. 276) *Anser fabalis* ..“ Migrateur régulier, commun, passe en septembre et octobre et revient en mars. Une partie hiverne au Bas-Escaut. Les moeurs de cette espèce sont alors semblables à celles de l’Oie cendrée. Quelques bandes se présentent aussi sur les marais de la Campine, pourvus de grandes nappes d’eau et voisins de pâturages recherche l’eau douce, se rendant pour y boire, aux étangs à eau profonde, situés en bruyère notamment au Stappersven, quelques bandes séjournent aussi sur les marais de la Campine”.

Dupond & Maus (1950) (p. 83). *Anser arvensis arvensis* Brehm. “La plus commune de nos oies. Par froids vifs accompagnés de neige, peut se rencontrer dans tout le pays, même en Haute Belgique”.

de Contreras (1907) (p. 323). *Anser sylvestris* (Briss) “Généralement assez commune aux époques des passages et en hiver dans les champs avoisinant les rives du Bas-Escaut. Ne visite que rarement ou jamais les autres parties du pays “.

Dubois A. (1894) (Vol 2: pp. 398-401)

Anser sylvestris (Briss.) en *Anser sylvestris* var. *serrirostris*

Anser sylvestris : ”pendant l’hiver elle est généralement très abondante dans les Flandres et près de l’Escaut, mais rare dans les autres parties de la Belgique”.

Anser sylvestris var. *serrirostris* : : “La variété *serrirostris* est en général d’une taille plus forte (0,87; ailes 0,46) son bec est plus long et ses tarses sont également plus longs; elle se distingue encore par la teinte de la tête et de la nuque qui est d’un brun fortement roussâtre”. Middendorff, Schlegel en Radde zijn van oordeel dat deze variëteit een duidelijke soort is, die dicht bij *A. segetum* staat.

Nota: Deze auteur vergist zich helaas, in tegenstelling met zijn vader Ch. F. Dubois. Voor *A. sylvestris* geeft hij een goede beschrijving; maar deze voor de ‘variëteit *serrirostris*’ kan alleen maar geldig zijn voor de huidige Taigarietgans.

Dubois Ch.F. (1860) (Vol.2: p. 295 en 296).

Anser arvensis Brehm (p. 295) Oie des champs. “Fréquente pendant les hivers rigoureux en Belgique” “Cette espèce a été confondue par plusieurs ornithologistes avec l’Oie des moissons, quoi que nous devons pourtant remarquer que l’Oie des champs est reconnaissable dans tout âge par la forme et la couleur de son bec, aussi que par sa taille, qui est un peu plus forte que celles de l’Oie des moissons”.

Anser segetum Bechstein (p.296) Oie des moissons “Elle ne vient que rarement en Belgique. Lors de grands froids ils se rendent aussi en Belgique, en France et en Italie”.

de Séllys-Lonchamps (1842) (p. 138)

Anser segetum Gm. “de passage régulier au commencement et à la fin de l’hiver”. In Naumannia (1885) schrijft de Séllys (vertaald uit het Duits) (zie ook Belis 2022):

“Ik heb bij de Heer Roberti in Sint-Truiden twee ganzen gezien die een afwijkend kleed vertoonden ten opzichte van de klederen die we kennen: hun navel was een weinig korter dan deze van *arvensis* en langer dan de navel van *segetum*”. In 1855 schrijft dezelfde auteur :” Il est bon de faire remarquer qu’en 1851 je ne connaissais pas encore la distinction des deux races ou espèces *Anser arvensis* et *segetum* de Naumann (1842), de sorte que je ne sais pas au juste laquelle des deux se trouvait au Jardin zoologique de Londres”.

Degland (1831) (p. 58): In de avifauna van Noord-Frankrijk. Oie des moissons. Deze auteur maakt onderscheid tussen *Anser segetum* Mey. Vieill. en *Anser sylvestris* Briss. “De passage périodique en automne, en hiver et au printemps. Toujours en bandes nombreuses”.

Besluit

Vroegste vaststellingen de Taigarietgans in België

Als een Kempenaar beschreef van Havre (1928) alleen de Taigarietgans. In zijn boek spreekt deze van vaststellingen in de Kalmthoutse Heide. Deze mening werd gevolgd in een supplement van zijn werk (Dupond en Maus 1950). Ook de Contreras (1907) vermeldt alleen deze soort en de Toendrarietgans (*A. serrirostris rossicus*) niet. Dubois (1860) schrijft alleen over de Taigarietgans en hoedt de lezer voor een verwisseling met de Toendrarietgans. Volgens deze auteur komt de laatste maar zelden voor in het land. Ook de Séllys Longchamps (1842) spreekt over het talrijk voorkomen van de Taigarietgans, alhoewel hij deze als *Anser*

segetum bestempelt. Dat deze ornithologen de Toendrarietgans niet kenden valt niet te verwonderen. In de beginjaren van een lange reeks waarnemingen van Antwerpse ornithologen (G. Huyskens, P. Maes, H. Van der Vloet e.a.) werd in het grensgebied tussen de Nederlandse provincies Noord-Brabant en Limburg uitsluitend *fabalis* gezien en pas jaren later kwam hier *rossicus* voor, maar alleen tijdens de voorjaarsstrek (Van Impe 1980). Enkele jaren later verminderde het aantal Taigarietganzen in dit gebied zienderogen, en hield *rossicus* jaar na jaar de bovenhand, om nadien als enige over te blijven. Thans ontbreekt *fabalis* om onbekende redenen nagenoeg niet alleen in dit hele gebied, maar ook in geheel Nederland en België.

Dat van Havre (1928) zelf in zijn Kempen Taigarietganzen heeft gezien, is nagenoeg wel zeker. De eerste zekere vaststellingen van de Taigarietgans in België schrijven we daarom voorzichtig toe aan deze auteur. Uit de meeste geschriften van de vroegere auteurs blijkt dat de Taigarietgans veel talrijker was in ons land dan thans.

Hier mag vermeld worden dat in de jaren 1969-1974 een groep Taigarietganzen jaarlijks overwinterde in de Graafse weiden (huidige benaming: Reties Goor), op het grensgebied van de gemeenten Arendonk en Retie. Deze ganzen werden voor het eerst opgemerkt door de lokale waarnemers Frans Maes en Vital Van Gorp en hun determinatie werd even later bevestigd door G. Huyskens en anderen. Om verschillende redenen werden deze waarnemingen niet gepubliceerd. Zij waren in ons land de laatste waarnemingen van een overwinterende groep Taigarietganzen.

Gaan we verder in de geschiedenis van de tweespalt *fabalis/rossicus*, zien we dat zowel de Sélys Longchamps (1842, 1855) als Degland (1831) op de hoogte waren van een splitsing van de Rietgans in twee soorten: *A. f. fabalis* en *A. serrirostris rossicus*, zoals werd voorgesteld door Naumann (1842) en Alphéraky (1905). Voortgaande op hun geschriften, is het echter niet duidelijk of al deze auteurs, na het werk van Havre, de twee soorten in het veld of bij een onderzoek in de hand werkelijk hebben vastgesteld

Vroegste vaststellingen van de Toendrarietgans in België.

Alfred Quinet, een destijds bekend specialist van de watervogels in het gebied van de Westeren Oosterschelde, toonde in zijn eerste boek (Quinet 1897) een foto van een Rietgans, die gemakkelijk als een *rossicus* te herkennen is. Evenwel is de oorsprong van die foto niet bekend (Belis 2022). In een later werk over de vogels waargenomen in België (Quinet 1898) vermeldt hij uitsluitend de *Anser segetum*, de Toendrarietgans, die in grote concentraties op de boorden van de Westerschelde overwinterde. Beide werken versterken de mening dat de Toendrarietgans een talrijke overwinteraar was op deze plaats. Jaren later kwam de gekende Engelse ornitholoog Coombes (1947, 1951) tot eenzelfde bevinding (Van Impe et al. 2003). Naar grote waarschijnlijkheid was het daarom niet Coombes, maar wel Quinet die als vroegste de Toendrarietgans in Zeeland en zeer vermoedelijk ook op Belgisch grondgebied beschreef.

Dankwoord

De auteur dankt Guido Bulteel en de leden van de bibliotheek van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, voor het aanbrengen van de oudere literatuur.

Literatuur.

- Alphéraki S. 1905. The Geese of Europe and Asia. Rowland Ward. London.
- Belgian Rarity Bird Committee, (BRBC) 2021. New bird species per year. <https://www.belgianrbc/be#>
- Belis W. 2022. Beknopte en in de tijd beperkte geschiedenis van de Belgische ornithologie. Website. 20220307.pdf. Natuurpunt. Mechelen en Turnhout.
- Coombes R.A.H. 1947. On the races of the Bean Goose in The Netherlands. *Limosa* 20,4: 229-230.
- Coombes R.A.H. 1951. Two races of Bean Goose *Anser arvensis* in Western Europe. Proceedings of the Xth International Ornithological Congress Uppsala June 1950. Uppsala .
- de Contreras M. 1907. Les Oiseaux observés en Belgique. Vol II. Les Ptilopides. Van Buggenhoudt. Bruxelles.
- Degland C.-D. 1831. Tableau des Oiseaux observés dans le nord de la France. L. Danel. Lille.
- Degland C.-D. & Gerbe, Z. 1867. Ornithologie européenne ou catalogue descriptif, analytique et raisonné des oiseaux observés en Europe. Vol. 1. J.B. Baillière et fils. Paris.
- de Sélys-Longchamps. E. (Graaf). 1842. Faune Belge. Indication méthodique des mammifères, oiseaux, reptiles et poissons observés jusqu'ici en Belgique. (1er partie). H. Dessain. Liège.
- de Sélys-Longchamps. E. 1855. Zusätze zu den Bemerkungen über die wahren Gänse Europas *Naumannia* 5: 397-398.
- de Sélys-Longchamps E. 1856. Additions à la récapitulation des hybrides observés en Belgique dans la famille des Anatidés. Académie Royale de Belgique. 1er série, tome 23, 2e partie: 6-22.
- Dubois A. 1887. Faune des Vertébrés de la Belgique. Vol. 1. Muquardt & Falk Sr., Bruxelles.
- Dubois A. 1894. Faune des Vertébrés de la Belgique. Vol. 2. Muquardt & Falk Sr. Bruxelles.
- Dubois Ch. F. 1854. Planches coloriées des oiseaux de la Belgique et de leurs oeufs. Vol.1. C. Muquardt, Bruxelles .
- Dubois Ch. F. 1860. Planches coloriées des Oiseaux de la Belgique et de leurs oeufs. Vol 3. C. Muquardt, Bruxelles.
- Dupond Ch. & Maus J. 1950. Les Oiseaux de la Faune belge. Supplément à l'ouvrage du Chevalier van Havre. G.C.M. Vermogen van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Brussel.
- Naumann J. A. 1842. Naturgeschichte der Vögel Deutschlands nach eigenen Erfahrungen entworfen. Vol. 11. G. Fleischer. Leipzig.
- Quinet A. 1897. Les Oiseaux du Bas-Escaut. leur Chasse en Bateaux. Soc. Belge de Librairie. Brussel.
- Quinet A. 1898. Vade-mecum des Oiseaux Observés en Belgique. Ch Bulens. Brussel.
- van Havre G.C.M. (Ridder).1928. Les Oiseaux de la Faune Belge, relevé documenté des espèces sauvages observées en Belgique. M. Lamertin. Brussel.

Van Impe J. 1980. Etude de deux populations de l'Oie des moissons *Anser fabalis*. *Alauda* 48(1): 1-20.

Van Impe J., Bulteel G., Everaers J., Huyskens G., De Ridder J., Van der Vloet H., Voet H. 2023. Het voorkomen van de Taigarietgans in de provincie Zeeland. Een reeks niet gepubliceerde waarnemingen. *Sterna* 67: 18-21.

Summary

On the first records of the Rough-legged Buzzard (*Buteo lagopus*), the Taiga Bean Goose (*Anser fabalis fabalis*) and the Tundra Bean Goose (*A. serrirostris rossicus*) in Belgium

The Belgian Rarity Bird Committee (BRBC) recently published a list of the first records of new bird species in Belgium, during the period 1950-2023, arranged according to the year of the first record in this country.

However, the presence of several of these species was recorded long before the period mentioned. The present study reports the first presence of three species, after a thorough study of the older Belgian ornithological literature.

The first record of the Rough-legged Buzzard was established several years before 1842 and for Northern France even before 1831.

Papers about the first presence of the Taiga- and the Tundra Bean Goose appeared in 1928 and 1898 respectively. A number of conflicting opinions regarding the first records of both species were noted in ancient literature due to the difficult differentiation of both species in the field and in the hand. These were responsible for late data entries for both species into the Belgian list.